

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์
จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

Development of Community Enterprises to Success A Case Study of
Ban Phu Bon Natural Products Community Enterprise, Kaeng Krachan Subdistrict,
Kaeng Krachan District, Phetchaburi Province.

ณัฐนันท์ ศูนย์จันดา
Nuttanan Soonjanda

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000
Faculty of Science and Technology, Phetchaburi Rajabhat University, Phetchaburi 76000

*To whom correspondence should be addressed. e-mail: puwanai_47@hotmail.com

Received: 23 February 2022, Revised: 24 May 2022, Accepted: 29 July 2022

บทคัดย่อ

การพัฒนากระบวนการธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนสามารถช่วยแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนา เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีประสบความสำเร็จ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 12 คน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ประธาน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ ผู้นำชุมชนและประชาชนชาวบ้านนักท่องเที่ยวและร้านค้าที่รับสินค้าจากกลุ่มวิสาหกิจฯ ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและจากเอกสาร ตำรา

ผลการวิจัยพบว่าสภาพการบริหารจัดการ ประกอบด้วยด้านวัตถุดิบ กลุ่มมีการใช้ผลผลิตจากการเกษตรของท้องถิ่นตนเอง ด้านการผลิต กลุ่มมีการจัดตั้งศูนย์กลางการผลิต มีการควบคุมและตรวจสอบคุณภาพ ด้านการขนส่ง กลุ่มได้ดำเนินการใช้การขนส่ง จากหน่วยงานภายนอกและจัดส่งด้วยกลุ่มเอง ด้านการตลาด มีการจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง มีช่องทางการจำหน่ายทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ ส่วนด้านบริการ กลุ่มมีการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมความพึงพอใจของลูกค้า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ประกอบด้วยปัจจัยภายใน พบว่าสมาชิกทุกคนมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนา กลุ่ม การจัดตั้งกลุ่ม รวมทั้งการบริหารจัดการภายในกลุ่มร่วมกัน กลุ่มมีการส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มพูนความรู้อย่างสม่ำเสมอ กลุ่มมีการจัดการด้านการเงิน มีการจัดทำบัญชี และมีการจัดสรรกำไร เงินปันผลให้กับสมาชิกกลุ่มทุกเดือน ปัจจัยภายนอก พบว่ากลุ่มมีเครือข่ายความร่วมมือทั้งด้านการตลาด องค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ขอบประมาณ และการสนับสนุนด้านกำลังใจจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ปัญหา อุปสรรคในการพัฒนา พบว่า การมีคู่แข่งทางการตลาดในกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ใกล้เคียงกันเป็นจำนวนมาก การพึ่งพาภาครัฐในการจัดการด้านการตลาด ความไม่แน่นอนของผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบในท้องถิ่น และปัญหาด้านการผลิต ส่วนแนวทางการพัฒนาเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีประสบความสำเร็จ พบว่าความเข้มแข็งความร่วมมือกัน ของประธานกลุ่มและสมาชิก การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์ การตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของลูกค้า และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ

Abstract

Developing a community economy or community enterprise can help solve economic problems, benefit society and improve the well-being of local people. This research aimed to study management conditions, factors affecting development, obstacles, and development guidelines for the success of Ban Phu Bon natural products community enterprises in Kaeng Krachan Subdistrict, Kaeng Krachan District, Phetchaburi Province. Data was collected from 12 key informants, including the Chairman, Board of Directors, and Members of The Enterprise Group, Community Leaders, and Villages. Tourists and merchants who received products from the enterprise group had come up with a purposive sampling method, using in-depth interviews and analyzing the data by analyzing the content analysis of the informant group and textbook documents.

The results showed that management conditions consisted of a raw materials aspect. The group used local agricultural products by themselves. In terms of production process aspects, the group had established a manufacturing hub and controls quality and inspection. In the transportation aspect, the group had implemented transportation from external agencies and delivered it by itself. In terms of marketing aspects, there were retail and wholesale, online and offline distribution channels available. In the service aspect, the group had created activities that promoted customer satisfaction. Factors affecting development included internal factors. The formation of groups, including joint management within the group. The group promoted learning and increased knowledge regularly. The group had financial and accounting management. The profit was allocated to group members every month. External factors showed that the group had a network of marketing collaborations. Knowledge of product development, budgeting, and public and private sector support. Uncertainty about local raw materials and production problems for the development of Ban Phu Bon natural products community enterprises in Kaeng Krachan Subdistrict, Kaeng Krachan District, Phetchaburi Province to be successful, they must find that strength, cooperation of group presidents and members, using technology to increase public relations, marketing, and distribution channels, product development according to customer needs, and support of public and private sectors.

Keywords : Community Enterprises, Natural Products, Development of Community Enterprises to Success

บทนำ

ประเทศไทยได้เผชิญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจมาตั้งแต่อดีตจนถึงในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ทำให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัวและหยุดชะงักชั่วคราว ส่งผลต่อสภาพปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชน ภายใต้สภาพปัญหาดังกล่าว การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนวิธีการหนึ่งคือการเน้นกระตุ้นพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนหรือระบบที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนคือกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการเพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ผ่านกระบวนการดำเนินการของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน คือคณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย [1]

วิสาหกิจชุมชนมี 2 ประเภทหลัก ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน และวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า สำหรับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน เป็นวิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน ประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน เดิมใช้ชื่อกลุ่มฝัองโพรงไทยบ้านพุบอน เมื่อปี 2562 รัฐบาลได้ให้เงินสนับสนุนในโครงการไทยนิยมยั่งยืนเป็นจำนวนเงิน 200,000 บาท สมาชิกในหมู่บ้านจึงได้เข้าที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้าน และชี้แจงการทำโครงการตามวัตถุประสงค์ของโครงการ มีการนำเสนอหลากหลายในที่ประชุมและโครงการเลี้ยงฝัองโพรงก็เป็นหนึ่งในโครงการที่ได้รับการโหวตเสียงในที่ประชุมเป็นอันดับหนึ่ง คณะทำงานจึงได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มขึ้นและนำเสนอโครงการสู่อำเภอแก่กระงาน ได้งบประมาณจัดสรร 200,000 บาท

ประชาชนในพื้นที่จึงนำเงินส่วนนี้มาซื้ออุปกรณ์การเลี้ยง และจัดอบรมสมาชิกในการนำฝั้มาเลี้ยงจากวิทยากรศูนย์ฝั้ชุมชนโดยตรง สมาชิกกลุ่มฝั้มีประมาณ 30 คน ทำการเลี้ยงจนเป็นที่รู้จักในหน่วยงานหลายแห่งจนทุกวันนี้ และในปี 2564 ทางกลุ่มฝั้ได้ทำการเปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน โดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มแหล่งรายได้ที่ยั่งยืน กลุ่มวิสาหกิจมีสินค้าทั้งหมด 5 ประเภทสินค้า ได้แก่ ผลิตภัณฑ์น้ำฝั้ป่าแท้ ผลิตภัณฑ์สบู่ก้อนผสมน้ำฝั้ มีทั้งหมด 3 สูตร ได้แก่ สูตรน้ำฝั้ขมิ้น สูตรน้ำฝั้ขมิ้นมะนาว และสูตรน้ำฝั้หัวไชเท้า ผลิตภัณฑ์ครีมอาบน้ำผสมน้ำฝั้ผลิตภัณฑ์ยาหม่องไขฝั้สูตรไพร และผลิตภัณฑ์กล้วยฉาบน้ำฝั้ [2]

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน พบว่า การพัฒนาสู่ความสำเร็จต้องอาศัยปัจจัยเกี่ยวกับข้อบังคับ กฎระเบียบของกลุ่ม ความรับผิดชอบของผู้นำกลุ่ม ความเสียสละและความสามัคคีของสมาชิก ทักษะและความชำนาญของสมาชิก คุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่าปัจจัยด้านการเมือง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ ส่วนปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี และปัจจัยทางนิเวศวิทยา เป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่าปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ และปัญหาด้านทุนการผลิต โดยแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านการให้ความรู้ การพัฒนาทักษะด้านต่างๆ การสนับสนุนด้านการตลาด และการกำหนดระเบียบต่างๆ เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน [3-4]

จากการศึกษาเชิงพื้นที่เบื้องต้นโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน สมาชิกวิสาหกิจชุมชน พบว่า “...กลุ่มฝั้ที่ตั้งขึ้นยังไม่มีสินค้าที่หลากหลาย มีเพียงการขายน้ำฝั้ที่เลี้ยงไว้เท่านั้น ขายสินค้าใหม่ ๆ ที่สวยงาม หลากหลายในชุมชน จึงอยากให้หน่วยงานรัฐสนับสนุนทั้งความรู้การผลิต การแปรรูปที่มาจากน้ำฝั้หรือรังฝั้ที่กลุ่มเลี้ยงไว้...” “...คนในหมู่บ้านมีรายได้ไม่แน่นอนและในช่วงโควิดก็ทำให้ขาดรายได้หลายคน จึงอยากให้หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือโดยใช้ฝั้ที่เลี้ยงไว้ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น...”

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี จึงได้ดำเนินการค้นคว้า ทบทวนวรรณกรรม และศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อหาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งเป็นการพัฒนาท้องถิ่น ในหลากหลายมิติ เช่นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและส่งผลต่อความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวทางส่งเสริมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาเพื่อวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีประสบความสำเร็จ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง และใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งตามเกณฑ์การคัดเลือกอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้ 1) เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เคยมีประสบการณ์การทำงานกับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ไม่น้อยกว่า 1 ปี 2) เป็นประธาน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจที่ดำรงตำแหน่งในช่วงปี 2562 เป็นต้นไป 3) เป็นผู้นำชุมชน

และหรือประชาชนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่ 14 บ้านพุบอน ไม่น้อยกว่า 10 ปี 4) เป็นนักท่องเที่ยวและหรือร้านค้าที่ซื้อหรือรับสินค้าจากกลุ่มวิสาหกิจฯ ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา 5) สามารถสื่อสาร พูด อ่าน เขียน ภาษาไทยได้ 6) ยินดีที่จะให้ข้อมูลการวิจัย ในหมู่ 14 บ้านพุบอน ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งสิ้น จำนวน 12 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยต่างๆ เพื่อนำความรู้ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ต่อไป

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 บริบทชุมชน ส่วนที่ 2 ประวัติการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ส่วนที่ 3 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ส่วนที่ 5 ปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน และส่วนที่ 6 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยกับหน่วยงานที่ถูกคัดเลือก เข้าเก็บข้อมูลตามช่วงวันที่ประสาน ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ แก่กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จากนั้นสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จนครบตามหัวข้อ อีกทั้งผู้วิจัยจะทำการศึกษาเอกสารอื่นๆ ประกอบไปด้วย โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 2 คน ประธานกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 1 คน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 1 คน นักท่องเที่ยว จำนวน 2 คน และร้านค้าที่รับสินค้าจากกลุ่มวิสาหกิจฯ จำนวน 2 คน โดยเก็บข้อมูลในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 ในหมู่ 14 บ้านพุบอน ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการหาค่าความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้น ไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา ประกอบด้วยการหาข้อบกพร่องในด้านเนื้อหา ความครอบคลุมของเนื้อหา การใช้สำนวนถ้อยคำเพื่อความเข้าใจของผู้ตอบ ลำดับความสำคัญก่อนหลัง ความซับซ้อนและความสอดคล้องต่อเนื่องของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยการใช้การหาดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index) ได้เท่ากับ 1.00 หลังจากนั้นผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ทั้งความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา และรูปแบบตามคำแนะนำ ก่อนนำไปใช้ในการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลเอกสาร ตำรา ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชน

ในอดีตชุมชนบ้านพุบอนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านแม่คะเมยหมู่ที่ 5 แต่เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ทำให้การบริหารจัดการไม่สามารถกระจายได้ทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน ทั้งเรื่องการจัดสรรงบประมาณและการดูแลประชากรของหมู่บ้าน ทางผู้ใหญ่บ้านแม่คะเมยได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้ทำการส่งเอกสารชี้แจงไปทางอำเภอแก่งกระเจาน เพื่อทำการขออนุญาตแยกหมู่บ้านเป็น 2 หมู่บ้าน และหลังจากนั้นไม่นานทางอำเภอได้มีคำสั่งให้สามารถแยกเป็นหมู่บ้านพุบอนขึ้นมา โดยเป็นหมู่บ้านที่ 14 ของตำบลแก่งกระเจาน โดยชื่อว่าหมู่บ้านพุบอน ชื่อนั้นมาจากหนองน้ำพุบอน เป็นหนองน้ำที่มีต้นบอนขึ้นอยู่จำนวนมาก และได้รับน้ำจากเขื่อนแก่งกระเจานทำให้น้ำท่วมจนเกิดเป็นหนองน้ำ และชาวบ้านบริเวณนั้นใช้ประโยชน์จากหนองน้ำแห่งนี้ ในการขนส่งสินค้าการเกษตรทางเรือเนื่องจากในสมัยนั้นไม่มีรถยนต์ในการสัญจร

ในปัจจุบันหมู่บ้านพุบอน มีประชากรอาศัยอยู่ 470 คน จำนวน 190 ครัวเรือน พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นป่าและภูเขา ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกมะนาว พริก กล้าย เป็นต้น และภายในหมู่บ้านพุบอนยังมีการสนับสนุนการสร้างอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพเลี้ยงผึ้งโพรงไทย เกิดจากแนวคิดการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ผึ้งช่วยผสมเกสรดอกไม้ ป่าอุดมสมบูรณ์ ดังรูปที่ 1

3.4 ด้านการตลาด กลุ่มมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งการขายปลีกและขายส่ง ผู้รับผิดชอบประสานด้านการตลาดที่ชัดเจน กลุ่มมีช่องทางการจำหน่ายสินค้าที่มีความหลากหลาย ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด การจำหน่ายตามช่องทางต่างๆ อาทิ ไลฟ์สด เพจเฟซบุ๊ก Shopee มีการกำหนดราคาที่ชัดเจน สมาชิกในกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดราคาขายเอง

3.5 ด้านการบริการ กลุ่มมีการสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าโดยการรับประกันผลิตภัณฑ์และสามารถเปลี่ยนคืนได้ เมื่อมีการถ่ายคลิปเปิดกล่องผลิตภัณฑ์ไว้เป็นหลักฐาน มีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จัก

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ให้ประสบความสำเร็จมีด้วยกัน 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

4.1 ปัจจัยภายใน

4.1.1 สมาชิกกลุ่ม สมาชิกทุกคนมีบทบาทพร้อมกันในการพัฒนา กลุ่ม การจัดตั้งกลุ่ม รวมทั้งการบริหารจัดการภายในกลุ่มร่วมกัน

4.1.2 การบริหารจัดการกลุ่ม มีการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการผลิต การตลาด และเงินทุนกลุ่ม มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้เหมาะสมกับบุคคล เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

4.1.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม มีการประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวางแผนร่วมกัน มีกิจกรรมของกลุ่ม และการวางระบบภายในกลุ่มร่วมกัน

4.1.4 การส่งเสริมการเรียนรู้ มีการพัฒนากระบวนการผลิตอย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาดูงานจากกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ

4.1.5 เงินทุนกลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม มีการจัดการด้านการเงิน มีการจัดทำบัญชี และมีการจัดสรรกำไรเงินปันผลให้กับสมาชิกกลุ่มทุกเดือน

4.1.6 ด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มมีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเองและออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในกลุ่มเอง ทำให้ต้นทุนในการจำหน่ายไม่สูง มีตลาดรองรับในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

4.2 ปัจจัยภายนอก

4.2.1 เครือข่ายความร่วมมือ กลุ่มมีเครือข่ายที่ทำการฝากขาย ทำให้กลุ่มมีการตลาดที่กว้างขึ้น สินค้าเป็นที่รู้จักมากขึ้น

4.2.2 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กลุ่มได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งการส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่ม การอุดหนุนงบประมาณเพื่อเป็นทุนหมุนเวียน และส่งเสริมด้านการตลาดและการออกร้านจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่าง ๆ

4.2.3 การสนับสนุนด้านองค์ความรู้จากหน่วยงานทางการศึกษา กลุ่มได้รับองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดตั้ง การบริหารจัดการจากหน่วยงานทางการศึกษาในจังหวัดเพชรบุรีอย่างต่อเนื่อง

5. ปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน

5.1 ปัญหาด้านการตลาด

คู่แข่งการตลาดมีจำนวนมาก ที่มีผลิตภัณฑ์ใกล้เคียงกัน ทางกลุ่มต้องมีการขยายตลาด เพื่อระบายสินค้า เพื่อสมาชิกได้รับเงินปันผลและเงินทุนหมุนเวียนที่เพียงพอต่อการผลิตต่อไป นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ เพื่อหาช่องทางการตลาด ที่ต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น การออกร้านตามเทศกาลต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐได้จัดทำขึ้นซึ่งอาจไม่ทั่วถึง กลุ่มจึงต้องหาวิธีการในการส่งเสริมการจำหน่ายเอง เช่น การประชาสัมพันธ์ทางสื่อเฟซบุ๊ก การไลฟ์สด เป็นต้น

5.2 ปัญหาด้านวัตถุดิบ

เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบสูง บางพื้นที่ต่ำ บางพื้นที่สูง น้ำท่วมถึงบางพื้นที่ ทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย ผลผลิตไม่เพียงพอ ทำให้ต้องมีการสั่งซื้อวัตถุดิบ ได้แก่ กัวยัหักกมู

5.3 ปัญหาด้านการผลิต

สมาชิกมีจำนวนน้อย ลูกค้าสั่งสินค้าจำนวนมาก ต้องใช้เวลานานในการผลิต และสมาชิกบางคนขาด ความชำนาญในการใช้อุปกรณ์บางชนิด

6. แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน (รูปที่ 2)

6.1 ด้านสมาชิกกลุ่ม

สมาชิกกลุ่มถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในการบริหารงานกลุ่ม ขับเคลื่อนกลุ่มให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาสมาชิกกลุ่ม ควรจะพัฒนาความรู้ของสมาชิกกลุ่ม ในการบริหารงานภายในกลุ่ม เช่น การตลาด การประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

6.2 ด้านขยายช่องทางการตลาด

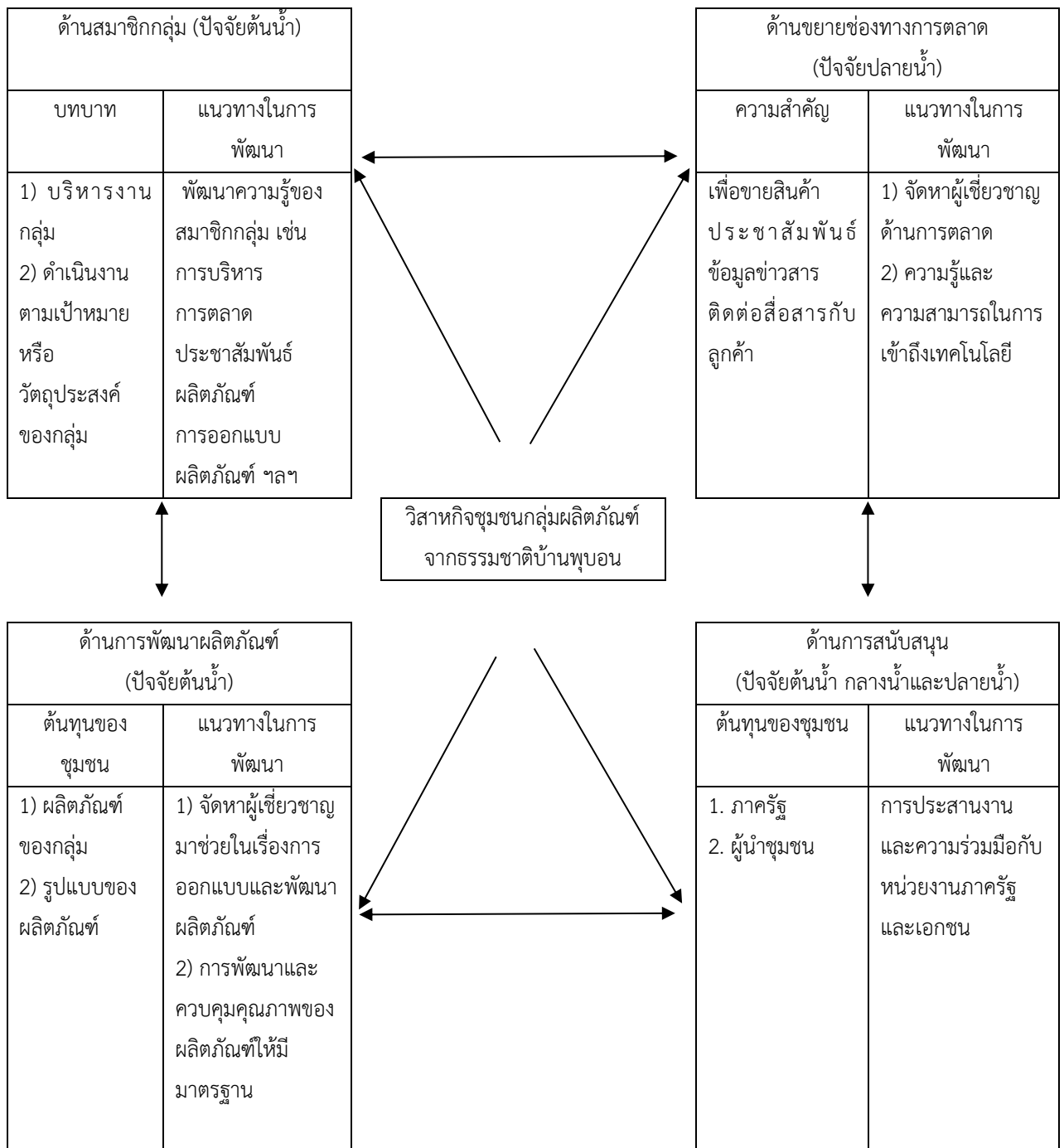
ในปัจจุบัน เป็นยุคที่เทคโนโลยีเข้าถึงได้ง่าย โซเชียลมีเดียต่าง ๆ กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันกลุ่มจึงต้องหาช่องทางการตลาดที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่อขายสินค้า ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ภายในกลุ่ม ให้มีความรวดเร็ว สะดวก ลูกค้าสามารถติดต่อและสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ได้ง่าย เช่น การสั่งซื้อสินค้าผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก การไลฟ์สดของสินค้า เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ควรที่จะมีผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้หรือมาดูแล เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุไม่มีความรู้และความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยี

6.3 ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ผลผลิตหลักของกลุ่มคือ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถในการบริหารงานและการดำเนินการผลิตของกลุ่มว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดความเป็นเลิศด้านผลิตภัณฑ์ ต้องอาศัยการพัฒนา รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่และเป็นสากล เช่น การจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่แปลกใหม่ ทันสมัย และมีความหลากหลาย เพื่อให้เข้าถึงความต้องการของลูกค้ามากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาและควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐาน

6.4 ด้านการสนับสนุน

มีการประสานงานและความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการวางจำหน่ายสินค้า รวมทั้งหน่วยงานในระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนด้านประชาสัมพันธ์ ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

รูปที่ 2 แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน

สรุปและอภิปรายผล

การบริหารจัดการ พบว่าการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน ได้ทำการวิเคราะห์ตามหลักการห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ในส่วนของกิจกรรมหลัก ซึ่งประกอบด้วยด้านวัตถุดิบ ด้านการผลิต ด้านการขนส่ง ด้านการตลาด และด้านการบริการ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งกลุ่มมีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่ผลิตกันเองในชุมชน มีการจัดบันทึกจำนวน ปริมาณ หรือขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้สามารถผลิตได้ตามคุณภาพ กลุ่มมีการขนส่งผลิตภัณฑ์ให้แก่ลูกค้าทางไปรษณีย์และจัดส่งโดยตรง กลุ่มมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งการขายปลีกและขายส่ง และกลุ่มมีการสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าโดยการรับประกันผลิตภัณฑ์และสามารถเปลี่ยนคืนได้

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยภายใน พบว่าการจัดตั้งกลุ่มที่ให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การวางแผนดำเนินงานทั้งการผลิต การตลาด และเงินทุนกลุ่ม มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้เหมาะสมกับบุคคล เพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน อีกทั้งการมีกิจกรรมกลุ่ม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ส่งผลต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น กลุ่มมีการจัดการศึกษาดูงานจากกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์และสร้างความสามัคคีในกลุ่ม กลุ่มมีการจัดการด้านการเงิน มีการจัดทำบัญชี และมีการจัดสรรกำไรเงินปันผลให้กับสมาชิกกลุ่มทุกเดือน ส่วนผลิตภัณฑ์กลุ่มมีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเองและออกแบบผลิตภัณฑ์ภายในกลุ่มเอง ทำให้ต้นทุนในการจำหน่ายต่ำ สำหรับปัจจัยภายนอก พบว่ามีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสนับสนุนด้านทรัพยากรและองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการบริหารวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าปัจจัยด้านแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนมากที่สุด ส่วนปัจจัยด้านนโยบายของรัฐเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนน้อยที่สุด [5] และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องตัวแบบกลยุทธ์การวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์สำหรับวิสาหกิจชุมชนภาคการให้บริการในเขตภาคเหนือประเทศไทย พบว่าปัจจัยที่จะพัฒนาวิสาหกิจชุมชนภาคการให้บริการในเขตพื้นที่ภาคเหนือประเทศไทยไปสู่ความสำเร็จ มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) สมรรถนะของผู้ประกอบการ 2) การขับเคลื่อนข้อมูลทางการตลาด 3) นวัตกรรมทางการตลาด และ 4) กลยุทธ์การวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ [6]

ด้านปัญหา อุปสรรคในพัฒนา พบว่าสภาพปัญหาของกลุ่ม ได้แก่คู่แข่งการตลาดมีจำนวนมาก สินค้า ผลิตภัณฑ์ทดแทนมีปริมาณสูงในตลาด ปัญหาในเรื่องการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์เพื่อหาช่องทางตลาด ที่ต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาด้านวัตถุดิบ พบว่าบางฤดูกาลมีผลต่อวัตถุดิบ และส่งผลให้ผลผลิตไม่เป็นไปตามแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ปัญหาสมาชิกมีจำนวนน้อย ทำให้ต้องใช้เวลาในการผลิตและไม่สัมพันธ์กับจำนวนความต้องการของลูกค้า

แนวทางในการพัฒนาสู่ความสำเร็จ จำเป็นต้องทราบจุดเด่นและจุดด้อยของกลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาจุดด้อยของกลุ่มต่อไป ซึ่งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอน ได้กำหนดให้มีความสำคัญต่อสมาชิกกลุ่ม การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายและประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้มีความแปลกใหม่ ทันสมัย และมีความหลากหลาย มีการพัฒนาและควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐาน กลุ่มมีการประสานงานและความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการวางจำหน่ายสินค้า รวมทั้งหน่วยงานในระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนด้านประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่าการพัฒนาจำเป็นต้องมีการจัดฝึกอบรมให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน จัดการศึกษาดูงานต่างพื้นที่ วางแผนการบริหารจัดการเงินทุนหมุนเวียน ติดต่อบริษัทภายนอกที่สามารถจัดหาวัตถุดิบที่มีราคาถูกและมีคุณภาพ พึ่งพาเทคโนโลยีการผลิตและยกระดับมาตรฐานการผลิตสินค้าให้ได้ขึ้นทะเบียนอาหารและยา [7] และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่าการเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วยการเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ต้องคำนึงถึงการพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และส่วนการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้อง กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง [8]

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การบริหารจัดการโดยการวิเคราะห์ตามหลักการห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุดอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้

1.2 การประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขาย การตลาด สามารถนำเทคโนโลยี หรือช่องทางการจำหน่ายทางสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ได้

1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น สามารถเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ยั่งยืน จนประสบความสำเร็จได้

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในท้องถิ่นใกล้เคียงกัน และหรือมีการผลิตแปรรูปผลิตภัณฑ์ในกลุ่มที่คล้ายคลึงกัน

2.3 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่มีการพัฒนาผ่านกระบวนการเชิงบูรณาการร่วมกันของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.4 ควรมีการวิเคราะห์แนวคิดห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ทั้งระบบทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุน

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานเกษตรนนทบุรี. วิสาหกิจชุมชน. นนทบุรี: รายงานสำนักงานเกษตรนนทบุรี; 2564.
- [2] ประกิจ พลสวัสดิ์ และคณะ. แผนธุรกิจวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน. เพชรบุรี: รายงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบ้านพุบอน; 2564.
- [3] มินระดา โคตรศรีวงศ์ และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม ตำบลมะบ้า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารอิเล็กทรอนิกส์มหาวิทยาลัยศิลปากร (มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ) 2559; 9: 1632-1645.
- [4] ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา. รายงานวิจัย.สงขลา: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2556.
- [5] พิระศักดิ์ วรรณตร. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการบริหารวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสุรินทร์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย 2561; 10: 285-310.
- [6] วรณพวรรณ รักษ์ชน และวิชิต อุ๋อัน. ตัวแบบกลยุทธ์การวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ สำหรับวิสาหกิจชุมชนภาคการให้บริการในเขตภาคเหนือประเทศไทย. สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2562; 25: 120-130.
- [7] เขมิกา สงวนพวก และจิตรลดา รอดพลอย. แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2564; 4: 64-84.
- [8] จิตพนธ์ ชุมเกตุ. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี. รายงานวิจัย.นครปฐม: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร; 2560.